

Rolf Czeskleba-Dupont:

ØKOSOCIALISME MED UTOPI OG VIDENSKAB

(fortsat fra intro-slides #1-3)

I) Et udkig på lang sigt

Immanuel Wallerstein har anvendt uligevægts- eller kaos-teorien på verdenshistorien og taler for nutiden om et verdens-systemisk kaos, der har sine overraskelser (Unthinking the social sciences, 1991). Dermed ikke sagt, at videnskab skal vige til fordel for vilkårlige bestemmelser, som om der heller ikke fandtes del-determinationer. Tværtimod stiller kaos-situationen større krav til erkendelsen af virkeligheden i videnskabelige begreber og deres sammensætning i teorier. Det er ikke nok, i isolerende abstraktion at tale om selv-stabiliserende hhv. økonomiske, politiske eller sociale systemer hver for sig. Det moderne Verdens-system, som Wallerstein og andre analyserer, følger ikke længere nogen stærke, overordnede determinationsforhold, siden det er kommet ud af sin normalfase.

Normalen blev til efter 30-års krigen. Via den Westfalske Fred fra 1648 opstod et interstatsligt system, i hvilket nationalstaterne anerkendte hinanden. Det var kombineret med en ekspanderende nordvest-europæisk verdensøkonomi – først under Hollands handelskapitalistiske hegemoni. Krigene i 1700-tallet mellem Frankrig og England kan tolkes som kampe om denne hegemonis efterfølgelse. England med sin stærke basis for industri kapitalismen sejrede. Ligesådan kan krigene mellem USA og Tyskland i det 20. århundrede tolkes som kampe om efterfølgelsen af Englands hegemoni.

Siden 1800 flyttede kapitalen mellem regionerne i takt med i alt fire lange bølger i verdensøkonomien, udløst af stedse nye førende brancher. Men siden 1980'erne har økonomerne forgæves ledt efter et nyt opsving (Elmar

Altvater). Jørgen Steen Nielsen har netop i Informations serie om at 'tage økonomien tilbage' omtalt teoriens ophavsmand, Nikolaj Kondratieff (Information 29./30. september). Jeg har i undervisningen brugt en figur, der direkte satte spørgsmålstegn ved det forventede opsving baseret på IT og bioteknologi. Den stammer fra en lærebog i politisk geografi, baseret på verdenssystem-analysen (Peter Taylor/Colin Flint, 6.udg., 2011, s.23).

Forklaringen på det udeblevne opsving hænger sammen med forandringer i det interstatslige system. Efter den énsidige opløsning af systemkonfrontationen fra den kolde krig har Verden ikke virkeligt fundet tilbage til en unipolær verdensorden som den britiske hegemoni i det 19.århundrede. US-amerikansk hegemoni begyndte med afslutningen på guld-dollarens dominerende rolle omkring 1970 at krakelere økonomisk; og afsluttedes politisk senest med invasionen i Irak 2003, der fremkaldte modstander-aksen Paris-Berlin-Moskva-Peking. Nu har USA kun militært overherredømme og en finansiell magt tilbage, der smuldrer: Saddam Hussein blev kuppet, da han ville afregne olie i euro, men med Trumps handelskrige er EU tvunget over i lignende bestræbelser for at gøre sine økonomiske transaktioner uafhængige af dollaren (Mohssen Massarrat). På den måde er fremtiden mere åben end før. Verden er i gang med at konstruere et nyt system, uden at vi dog er klare over, hvad for et det vil være. Begrebet globalisering dækker over denne uvished.

Wallerstein skriver engang , at det eneste vi ved, er at kampene om det nye verdenssystem drejer sig om mere lighed eller u-lighed. I lyset af de senere årtiers accelererende klimakrise må vi tilføje, at overgangen tillige drejer sig om det, som Marx og Engels i starten af Det Kommunistiske Manifest som alternativ til '*en revolutionær omformning af hele samfundet*' betegnede som '*de kæmpende klassers fælles undergang*' (MEUS I, s.27). Konter-

revolutionens mange sejre siden 1848/49 har med deres overvældende kraft ført os til randen af afgrunden. I dag søges kursen blandt andet skiftet med sloganet fra klimademonstrationerne: ”*System change, **not** climate change.*” (RCD i Det Ny Clarté #28, s.23f)

Men er det mere end en besværgelse? Til forskel fra 1917 er det revolutionære subjekt, der nu for alvor skulle agere på globalt plan, blevet til en usynlig knytnæve: revolution - en objektiv mulighed? Ja, men også en subjektiv? Forholdet mellem **utopi og marxisme** bliver dermed på ny relevant at gennemtænke. Byplanlægger og forfatter Peter Schultz Jørgensen har således rekonstrueret den utopiske tænkning fra de mere elitære og abstrakte utopier til nutidens folkelige utopier, der udspringer af kampe omkring byer og kvarterer (Schultz Jørgensen 2017). Hvis vi nu går **til kilderne** til marxistiske analyser, kan vi konstatere, at der var flere utopiske momenter i Marx og Engels' tænkning, end det under den statssocialistiske Marxisme-Leninisme så ud til (Marxhausen 2006). Intet er mere forkert, end at sætte Marx og Stalin i samme båd, sådan som Jørgen Steen Nielsen fornylig gjorde i sin beretning om Nikolaj Kondratieffs arrestation og henrettelse under Stalin, angiveligt fordi hans økonomiforståelse stred imod Marx' ”tese om det uvægerlige sammenbrud” (Information, 29.9.18).

Her gælder det om at skelne: Jernstigen hen imod kommunismen, som Stalin propagerede, var ikke Marx' opfattelse af historiens gang. Marx så historisk stagnation i store dele af Verden samt variationer og trindlinger i produktionsmådernes udvikling, bl.a. betinget af geografiske forhold. Derfor er det fornuftigt, som geografen David Harvey er fortalende for, at kombinere den historiske og en geografisk materialisme (Harvey 2017) – bare den ikke er mekanisk deterministisk f.eks. med en dualisme mellem 'natur' her og 'samfund' der. Jeg har skrevet om det i det sidst udkomne bind 9/I af

Marxismens historisk-kritiske ordbog (RCD 2018: Geografisk materialisme, HKWM 9/I).

Samme ordbog skal i 2022 publicere en tekst om økosocialisme, som har været i arbejde siden 2011 (www.hkwm.de). Hovedforfatter til den er socialøkonomen og politologen Karl Hermann Tjaden, professor emeritus fra universitetet i Kassel. Vi har i 2013 publiceret et udkast til artiklen i det tysksprogede tidsskrift 'Z. Zeitschrift Marxistische Erneuerung' (Czeskleba-Dupont og K.H.Tjaden 2013a, 2013b). Jeg vil gerne benytte lejligheden til at få kommentarer til et udpluk af teksten.

Punkt II bliver dermed en læseprøve.

II) 'Natur og samfund' hos klassikerne

(uddrag fra RCD og KHT 2013b, punkt 1)

Først en bemærkning om Tjadens teoretiske udgangspunkt: Han afviste allerede i 1970'erne en dualistisk modstilling mellem 'natur' og 'samfund'. I stedet for opfatter han samfundssystemet som en arbejdssammenhæng og formidlende instans mellem menneskets indre og den ydre natur, der tilsammen danner to omverdener (Tjaden 1977, s.9, note 1; Tjaden 1978). Dermed fås et kriterium for bedømmelsen af en samfundsforms hensigtsmæssighed, nemlig om den magter at dække befolkningens behov ud fra de naturpotentialer, der kan aktualiseres som ressourcer. Vi ser jo mange eksempler på lande, der på grund af specifikke samfundsmæssige forhold lider under en direkte 'ressource-forbandelse', fordi ressourcernes udnyttelse langt fra opfylder befolkningernes behov.

Nu til den lidt kringlede læseprøve [oversat originaltekst]:

[Forestillingen om ØS kommer fra bestræbelsen, inden for teorien om den kapitalistiske produktionsmåde og/eller i en socialistisk politisk praksis at tage højde for det faktum, at menneskers samfundsmæssige interaktioner er

indlejret i naturlige miljøer. Sådanne bestræbelser går langt tilbage, dog opstår ordet ØS og lignende begreber først i årene mellem 1970 og 1990.

I tiden før de klassiske teorier om socialistisk politik og samfund er formuleret, som...hænger sammen med navnene Marx og Engels, fandtes udkast af en tilstræbelsesværdig samfundsorden, som kan kaldes 'social-utopier' (Bloch 1946)] eller 'abstrakt-sociale utopier': „*De abstrakt-sociale utopier har det til fælles, at de er baseret på en utopi, der overvejende er udmalet, konstrueret i hovedet, og springer hen over det forhånden-værende samfund. Deres subjektiv-utopiske intention mangler en konkret forholden sig til køreplanen, betingelsernes modenhed...på den reale mulighed i selve virkeligheden. Først igennem disse hensyn bliver abstrakt utopi afløst af konkret utopi.*“ (Bloch 1963/1980). Med andre ord: [Social-utopierne øver kritik ved produktionssystemet. Men relationerne mellem mennesker og den øvrige natur spiller næppe en stor rolle i dem (jf. Engert 2010, 44-47). Marx og Engels og mange af deres efterfølgere prøver at få undersøgt sådanne relationer og tager dertil udgangspunkt i en opfattelse af samfundet som orienteret på produktionen.

Socialistiske klassikere

I sine tidlige økonomisk-filosofiske skrifter fra 1844 anvender Karl Marx 'natur' som central kategori i en historiefilosofi, når han betegner „*selve historien*“ som en „*virkelig del af naturhistorien*“ (I.2/272, fremhævet i. o.) Under de aktuelle økonomiske forhold er den menneskelige organismes relationer til den øvrige 'natur' ganske vist modsætningsfyldte og kendetegnet gennem fremmedgjort arbejde. Men „*Communisme som positiv ophævelse (Aufhebung) af privatejendom*“ ville realisere „*den sande opløsning af menneskets modsætning til naturen og til mennesket*“ (I.2, 236, 263, fremhævet i. o.).

På samme tid vil Friedrich Engels i *Omridse*, hans tidlige kritik af national-

økonomien, begribe „produktion“ som en aktivitet, der forener „menneske“ og „natur“: „Vi har altså to produktionens elementer, naturen og mennesket [...]“ (I.3/479) Hertil svarer hans fremgangsmåde ved fremstillingen af elendigheden i de kapitalistiske fabrikker, bjergværker, agerbrug og byerne i den første halvdel af det 19. århundrede i England. Han fremstiller her de sundheds- og miljøskadelige belastninger af arbejdskraften og arbejdsomgivelserne.

Sådan har Marx og Engels i 1843/44 tegnet omridsene af en samfundslære, som gennem hensyn til de naturmæssige grundlag af ethvert menneske-samfund skulle fremme kritikken af den unge kapitalistiske produktionsmåde. I deres fælles tekster om den tyske ideologi betegner begge forfattere i 1846 disse grundlag som materialistisk eller jordisk basis. Dennes kendetegn bliver imidlertid i deres senere værker kun sjældent umiddelbart fremført. De bliver for det meste gemt bag økonomisk-sociale kategorier. Således skal økonomien ifølge *Indledningen til kritikken af den politiske økonomi fra 1857* ses som et system af varernes produktion, distribution, cirkulation og konsumtion (II.1.1/26-35).]

Hertil vil jeg gerne bemærke, at Rosa Luxemburg på lignende, blot mere grundlæggende vis har kritiseret Adam Smith: ”*Hans borgerligt hildede blik overså bag ved det særlige forhold mellem lønarbejde og kapital fuldstændigt den almene relation mellem menneske og natur*” (Luxemburg 1912/1923, s.38, overs. RCD).

[Men ifølge *Grundrisse* bliver det grundlæggende alligevel „brugsværdien, *det daglige, som udtrykker individets relation til naturen*“ (II.1.1/109, fremh. i. o.). Nøglebegrebet i forhold til sammenhængen mellem det økonomiske system og naturforholdene bliver endelig i Kapitalens 1. bind „arbejdet“ som „værdidannende substans“, der (som arbejde i det hele taget) „*først og fremmest er en proces mellem menneske og natur*“, hvori „(arbejderen) gennem sin egen gerning formidler, regler og kontrollerer sit stofskifte med

naturen“. „Ved i denne proces [...] at påvirke naturen uden for ham og forandre den, [forandrer...] han samtidigt sin egen natur.“ På grund af denne aktivitetes tekniske formidling er Marx af den opfattelse: „Teknologien afslører menneskets aktive forhold til naturen.“ (II.8/70f, 192, 364f [note 89])]

Tjaden tog denne tråd op i 1984, når han skrev, at han vurderer ingeniørviden til at være vigtigere end lingvistisk viden, når det handler om at udvikle en antikapitalistisk strategi (Tjaden 1984, s.174).

[Den kapitalistiske økonomiske aktivitetes naturrelationer beskrives i denne model tildels systemimmanent (hvad angår den menneskelige krops kraft), men betragtes tildels (hvad angår udplyndringen af oversøiske rigdomme) kun i ansatser som eksterne parametre og effekter...Den teoretiske model af kapitalistisk produktion og reproduktion fokuserer på indsatsen af arbejdskraft-besparende produktionsmidler med det formål at øge arbejdets produktivkraft, ikke på dets virkninger på ressourcer og miljø.

Ikke desto mindre kritiserer Marx ligesom Engels disse effekter... som undergravende „de kilder, som al rigdom udspringer af: jorden og arbejderen“ ('Kapitalen', 1.bog 3, s.718f); for hvilket „naturen hævner sig på os.“ (MEUS II, 84) – Hos begge klassiker-forfattere findes så godt som intet udsagn om den kommunistisk-socialistiske økonomis forfatning i det tilstræbte post-kapitalistiske samfund. Det mest kendte findes i *Manifestet* og henholder sig til udformningen af frie mellem-menneskelige relationer. Der er dog udtrykkeligt tale om „naturbetingelser“, når Marx i... 'Kapitalen's 1.bog omtaler den tvang, der er tiltagende med kapitalistisk udvikling, til at „stofskiftet mellem menneske og jorden“ på sigt må „frembringes systematisk som regulerende lov for den samfundsmæssige produktion og... i en form, der er i overensstemmelse med menneskets fulde udvikling“ ('Kapitalen', 1.bog 3, s.718 med korrektur).]

Denne tekst om økosocialisme-konceptets historie fortsætter med postklassisk marxisme, 'Frankfurterskolens' kritiske teori, kritikken af økonomisk vækst og økologisk kapitalismekritik. Under sidstnævnte punkt nævnes [plantefysiologen Barry Commoner, der i 1971 fremsatte en omfattende evolutionsteoretisk kritik: ”(Siden kapitalintensiv teknik har udbredt sig), fortrænges i det globale økosystem i dag den cirkulære måde, hvorpå levende organismer (siden fotosyntesens realisering) reproducerer sig, i tiltagende grad gennem en lineær produktionsmodus.]

Nogle årtier senere har økokapitalismen opdaget profitable muligheder i en cirkulær økonomi. Commoner kendte dog økokapitalismens grænser og har vist, hvordan og hvorfor den ikke løser problemerne, men kun forskyder dem (RCD 1997, sp.1148). Hans kapitalisme-kritik var velinformeret fra en tidlig læsning af klassikerne. I bestselleren '*Energiens elendighed*' beskriver han de gjorte investeringer i atomkraftværker som en møllesten om halsen på profitproduktionen: [Ophobningen af kapitalintensive produktions- og infrastrukturanlæg udgør...en selvskabt barriere for den kapitalistiske økonomi gennem en forringet profitrate. Denne argumentation følges op gennem kritiske undersøgelser af den tekniske sfære og dens transformation (Commoner 1976; 1979; 1990)"] (Czeskleba-Dupont og Tjaden 2013b, s.150).

III) Barry Commoner og den moderne miljøbevægelse

Ifølge Commoner er 'røg, støj og møg', som den nuværende danske regering lægger op til at bekæmpe, det 19.århundredes miljøproblemer. Siden det 20.århundrede har vi derimod at gøre med miljøproblemer, skabt af det som Joachim Hirsch oprindeligt har kaldt '*science based industries*' (Hirsch 1974, kap.II.5). Samme omstilling har Barry Commoner analyseret statistisk med materiale fra USA fra 1940erne til 1960erne (Commoner 1967, 1971). Til at opdage skaderne skal der her bruges andre instrumenter end sanserne, f.eks.

Geiger-tælleren angående ioniserende stråling og analytiske instrumenter i øvrigt.

Barry Commoner brugte i sit oplysende arbejde bevidst en trinfølge af grundvidenskabelige analyser, deres anvendelse på en kritik af produktive teknologier i videste forstand indtil affaldsproduktionen og kritikens omsætning i sociale bevægelser for konkrete problemløsninger. Således afslutter han sin kritik af præsident Carters energipolitik fra 1979 med utopien om, at den nødvendige politiske forandring (The solar transition) foregår i en kulturelt specifik 'historisk overgang' (Commoner 1979). Sammen med metalarbejdere i Mid West dannede han i 1979 et øko-demokratisk parti kaldt 'Citizen party' - og stillede i 1980 sammen med den indiansk-født LaDonna Harris op til præsidentvalget (Egan 2007, s.168f). Som bekendt sejrede Ronald Reagan og blev et forbillede for Anders Fogh, ved i 1981 at decimere USA's indtil da førende føderale kapaciteter inden for energi og miljø. Tilsvarende skete med Danmarks Miljøstyrelse i 2001/2002, hvorefter Steen Gade forlod posten som Miljøstyrelsens direktør. Økopolitik blev erstattet gennem geopolitisk magtanvendelse (Czeskleba-Dupont 1993).

Bortset fra Commoners utopisk-praktiske forsøg i 1980 på at redde verden, er det værd at stifte nærmere bekendtskab med **analytikeren** Barry Commoner, jf. følgende **præsentation**.

.....>>>SLIDES 4 - 29

IV Økosocialisme i Danmark ? (fortsat fra slide 27/28)

Der har været en konkurrence mellem SF og andre venstrefløjspartier om, hvem der var bedst til at kombinere rød og grøn politik (Czeskleba-Dupont 2016c). Barry Commoner sagde i 1987 på mødet på RUC (Czeskleba-

Dupont 1987a), at det var ligeså stupid med de rent grønne som de rent røde. For en systemkritisk, rød-grøn opposition kan Commoner gælde som et paradigmatisk forbillede, fordi han formåede at gå ned i grundvidenskabelige udredninger, løfte dem op til en kritik af farlige innovationer og fremme systemkritiske bevægelser for en virkelig løsning af problemerne.- Dette syn konvergerede i øvrigt med tilsvarende erkendelser af økonomisk og geografisk uddannede miljø- og resourceforskere i DDR som Hans Roos og Günther Streibel, hvis monografi om 'menneske-naturrelationen som økonomisk problem' (arbejdstitel) først efter visse kammeratlige ændringer, f.eks. af titlen, og tilføjelser fik lov til at blive publiceret i 1979. Jeg skrev da en dobbelt anmeldelse af Commoner 1976/77 og Roos/Streibel 1979 i Das Argument #117 (Czeskleba-Dupont 1979).

Desværre matchede kapaciteterne på de danske højere læreanstalter ikke Commoners økosocialistiske ånd. Kun én af hans fire/fem hovedværker blev tilgængelig på dansk, nemlig '*Energiens elendighed*', udgivet i 1977 på Gyldendal. I kampen om dioxin fra forbrændingsanlæg inspirerede han dog Folketingets grønne flertal, som blandt andet i 1985 stillede en dioxindagsorden i Folketinget, som næsten alle partier tilsluttede sig. Desværre lykkedes det Schlüter efter atomvåben-valget i 1988 at afmontere både Folketingets forsvarspolitiske og det grønne flertal ved at inddrage de Radikale i regeringen.

For at rekapitulere: Barry Commoner var tidligt med til at søsætte kritikken af atomvåben og også deres konversion til civil atomkraft. I Danmark resulterede denne bevægelse ligeledes i 1985 i en Folketingsbeslutning om at fjerne atomkraften fra energiplanlægningen. Til forskel fra dioxindagsordenen blev denne beslutning alene båret igennem af det grønne flertal, Schlüter havde imod sig (Danielsen 2006, s.544).

Det må være en forudsætning for en økosocialistisk udvikling, at Danmark fastholder sin afsked fra atomkraften – og på internationalt plan også retter skytset angående atomvåben mod de magter, der ligger inde med våbnene – og ikke kun støtter jagten på nogle perifere magter, der begiver sig på dette farlige spor.

De udbredte bioteknologiske indgreb omkring fødsler er en påmindelse om, at dioxin-problemet er langt fra løst, men udgør en nedarvet og akkumulerende belastning af den danske befolknings regeneration.

Verdenssundhedsorganisationen WHO hvidvasker problemet med påstanden om, at der findes en 'bagatel-grænse' for alt det, der kan betegnes som tolerabel tilsætning til vores levnedsmidler (Czeskleba-Dupont 1987b), herunder til den luft, vi indånder. Man ser derfor i den danske Sundhedsstyrelse ikke, at 'sniftet' dioxin via lugtecellerne direkte kan trænge ind i centralnerve-systemet (Czeskleba-Dupont, S. 2018, s.134-146). Neurotoksikologien er her svagere den traditionelle toksikologi, der generaliserer over dioxin-belastningen via målte blodkoncentrationer.

Desværre lykkedes det historisk set Dow Chemical, Monsanto og andre dioxinproducenter fra Vietnamkrigen, gennem en forskernes filibuster-taktik, som vi kender den fra tobaks-og fra klimaområdet, fra 1990erne indtil 2012 at forhindre den amerikanske miljøstyrelse i, effektivt at gøre noget ved dioxinforureningen. Styrelsens egen kræft-statistiske risikovurdering fra 1980erne, som jeg i Commoners ånd har forsvaret på Dioxin-kongressen 1986 i Japan (Czeskleba-Dupont 1987), har de imidlertid måttet opgive, selvom Obama ville fremme videnskaben i miljøspørgsmål. Under Trump ved vi at koncernerne direkte våger over, hvad der måtte komme fra den kant af tiltag, der truer profitraten. De sidder på og forsvare det som Barry Commoners bog fra 1971 hed i italiensk oversættelse: ”*LA TECNOLOGIA DEL PROFITTO*”.

Som overgangskrav til en økologisk og socialistisk forvaltning af naturgrundlaget for det danske samfunds reproduktion og regeneration er forslaget om et superministerium, der på tværs af ressort-områder kan gøre økologisk viden og økologiske krav gældende, et nødvendigt redskab (Scavenius 2018). En lignende idé fremsatte Poul Schlüter som statsminister, fordi han med Brundtland-rapportens fremkomst var presset af det grønne flertal: *”Hensynet til udviklingens bæredygtighed skal gennemtrænge hele den politiske og administrative struktur, og i sidste instans hele samfundet”* (Regeringens handlingsplan for miljø og udvikling 1988, s.6). I efteråret 1988 var den 3. Schlüterregering klar til at fremlægge en handlingsplan i opløbet til Rio-konferencen om miljø og udvikling. Flere ministerier blev presset til at redegøre for, hvordan de ville omsætte impulsen fra Verdens-kommissionen. De indgik så i det danske bidrag til Rio-mødet om miljø og udvikling.

For at springe ud i nutiden: Den netop udbasunerede klimaplan af VLAK-regeringen viser, hvor uforpligtende et løst samarbejde mellem ressortministerierne er. Der sidder p.t. en arbejdsgruppe i Miljøministeriets departement, der er ved at formulere det 3.danske bidrag til Stockholm-konventionen til nedbringelse af persistente organisk-kemiske skadestoffer, herunder dioxin. Denne opgavestilling, som Danmark har sat sig selv ved at underskrive konventionen, var ikke del af 7 ministeriers 20 forslag til klimaplanen, der i sommers blev lækket til Politiken. Ellers burde forslagene til takling af luftforureningen fra brændeovne ikke har set ud som de nu er, idet brændeovnene i dag er den største kilde til dioxinforureningen i Danmark (Czeskleba-Dupont, S. 2018). Ganske vist indføres en skrotningsordning. Den er dog lagt op til at fremme udskiftningen af gamle mod nye ovne. Dioxin, kvælstofilter og ultrafine partikler bliver derigennem ikke formindsket, snarere tværtimod. Og det i en tid, hvor mange tusinde oliefyr

skal skrotes.

Hvis nogen har forslag til, hvordan den kritiske viden herom, der er oparbejdet i Det Økologiske Råd og i Landsforeningen til Oplysning om Brændeovnsforurening (www.braenderoeg.dk), kan blive populariseret, er I velkomne. Vi er ofte for gamle til at bruge de sociale medier effektivt. Det gælder f.eks. forslaget til et borgerforslag, som ligger klar, men vi frygter at det ikke bliver kendt nok med den infrastruktur, vi har til rådighed, f.eks. vores kun nødtørftigt ajourførte website www.cnas.dk.

Historien viser i hvert fald, at der skal andet og mere til end en verbal omstilling i den politiske farve-skala, hvis det nuværende politisk-administrative kaos skal overvindes med videnskaben og utopien i god behold.

I øvrigt har jeg oversat et par afsnit mere fra K.H.Tjadens og min tekst, nemlig om spørgsmålet '*Hvad kendetegner et økologisk-socialistisk samfund?*' og '*Hvordan kan en økologisk-socialistisk omstilling af samfundet virekliggøres?*' Af tidsmæssige årsager kan jeg ikke komme ind på det her og nu [Teksterne ligger dog her nedenfor efter litteraturfortegnelsen, RCD]. Men jeg håber, at vi i IMA en anden gang kan komme tilbage på disse spørgsmål. Hertil kunne som lettere læsning bruges kapitler fra den netop udkomne artikelsamling af Victor Wallis: *Red-green revolution. The politics and technology of eco-socialism* (<https://politicalanimalmagazine.com/political-animal-press/>). Jeg har tidligere oversat nogle af disse tekster for tidsskriftet *Das Argument*. Wallis er også aktuel med et interview om bogen og om protesterne i Tyskland omkring Hambacher Wald fra *Junge Welt* 6.oktober. Teksten kan fås på både tysk og engelsk hos mig via rcd@cnas.dk.

LITTERATUR

- Bloch, E. 1946: Freiheit und Ordnung. Abriß der Sozialutopien, New York
- Bloch, E. 1963: Antizipierte Realität – Wie geschieht und was leistet utopisches Denken? I: H.Gekle, udg., Abschied von der Utopie? Vorträge, edition suhrkamp NF Bd.46, 1980
- Borgnäs, K. [et al.] 2015: The politics of ecosocialism. Transforming welfare. Routledge. Anmeldtd af RCD i Det Ny Clarté #30 (www.clarte.dk)
- Brundtland, G.H.[et al.], 1987: Vores Fælles Fremtid. Brundtland-Kommissionens rapport om miljø og udvikling. FN-Forbundet og Mellemlfolkeligt Samvirke (Our Common Future, World Commission on Environment and Development, Oxford, New York)
- Commoner, B. 1967: Science and survival, New York
- Commoner, B. 1971: The Closing Circle. Nature, Man, and Technology. New York
- Commoner, B.1976: The Poverty of Power. Energy and the Economic Crisis. New York
- Commoner, B. 1977: Energiens elendighed. København
- Commoner, B. 1979: The Politics of Energy. New York
- Commoner, B. 1990: Making peace with the planet. New York
- Czeskleba-Dupont 1979: Boganmeldelse af Commoner 1976/77 (sammen med Solveig Czeskleba-Dupont) og Roos/Streibel 1979. Das Argument. Zeitschrift für Philosophie und Sozialwissenschaften, vol.21, #117, s.785-788
- Czeskleba-Dupont 1987a (red.): Energi-og genbrugspolitik i et udviklingsperspektiv. Materiale til et seminar på RUC den 23.1.87. Publikationer fra Institut for Geografi, samfundsanalyse og datalogi. Arbejdsrapport #53
- Czeskleba-Dupont, R. 1987b: A comparison of risk assessments for chlorinated dioxins by A.D.I.-values and by incremental cancer risk estimates. Chemosphere, vol.16, #8/9, s. 2141-2146
- Czeskleba-Dupont, R. 1993: Die Stellung der USA im Spannungsfeld von Öko- und Geopolitik – geographische Grundlagen. Dialektik, NF, vol.3, #3, 71-78
- Czeskleba-Dupont, R. 1997: Exkremente der Produktion. Historisch-Kritisches Wörterbuch des Marxismus, Bd. 3, sp.1141-1152 (www.hkwm.de)
- Czeskleba-Dupont, R. 2003: Sustainable World-System Development, Restructuring Societal Metabolism. In: Review. Fernand Braudel Center 26, # 2, s. 221-239
- Czeskleba-Dupont, R. 2009a: Gesellschaftlich antizipierende Planung: Welche Nöte wie zu wenden? I: Mies, Thomas/Tjaden, Karl Hermann, udg., Gesellschaft, Herrschaft und Bewußtsein. Symbolische Gewalt

- und das Elend der Zivilisation. Kassel, s. 404-409
- Czeskleba-Dupont, R. 2009b: Toxic emissions and devaluated CO 2 -neutrality, Expanded combustion of stem wood violates Sustainable Development. Saarbrücken
- Czeskleba-Dupont, R. og K.H. Tjaden 2013a: Ökosozialismus, Ökokapitalismus und 'Wachstumszwang'. Z. Zeitschrift Marxistische Erneuerung, vol.24, #94, s.161-169
- Czeskleba-Dupont, R. og K.H. Tjaden 2013b: Zur Vor- und Entwicklungsgeschichte des Konzepts 'Ökosozialismus'. Z. Zeitschrift Marxistische Erneuerung, vol.24, #96, s.146-158
- Czeskleba-Dupont, R. 2014: Karl Marx 1864 og forsigtighedsprincippet. Arbejderhistorie. Tidsskrift for historie, kultur og politik #3, s.63-81
- Czeskleba-Dupont, R. 2015a: Klimapolitik bør forny tænkningen om socialisme. Det Ny Clarté #28, s.18-23
- Czeskleba-Dupont, R. 2015b: Klimaet på dagsordenen. Anmeldelse af Oluf Danielsen 2015, Klimaet på dagsordenen. Dansk klimadebat 1988-2012. Det Ny Clarté #28, s.78-81
- Czeskleba-Dupont, R. 2016a: Økosocialisme – fra kritik til alternativ. Anmeldelse af F.Kjeller, red., Økosocialisme – fra kritik til alternativ. Det Ny Clarté #29, s.70-73
- Czeskleba-Dupont, R. 2016b: Økosocialismens politik. Anmeldelse af K.Borgnäs, red., The politics of ecosocialism. Transforming welfare. Routledge
- Czeskleba-Dupont, R. 2016c: Fra klimakapitalisme til økosocialisme – det nødvendige brud. Gert Petersen Selskabet
- Czeskleba-Dupont, R. 2018: Materialismus, geographischer. Historisch-Kritisches Wörterbuch des Marxismus. Bd. 9/I, sp.178-191 (www.hkwm.de)
- Czeskleba-Dupont, S. 2018: Brænderøg og helbred. Fra kilde til krop. Hvalsø (www.cnas.dk)
- Danielsen, O. 2006: Atomkraften under pres. Dansk debat om atomkraft 1974-85. Roskilde Universitetsforlag
- Danielsen, O. 2015: Klimaet på dagsordenen. Dansk klimadebat 1988-2012. København
- Egan, M. 2007: Barry Commoner and the science of survival. The remaking of American environmentalism. MIT Press
- Engert, K. 2010: Ökosozialismus – das geht! Neuer ISP Verlag, Köln/Karlsruhe
- Foster, J.B. 2009: The ecological revolution. Making peace with the planet. Monthly Review Press
- Harvey, D. 2014/2017, 3.udg.: 17 modsætninger og enden på kapitalisme. Solidaritet
- Hirsch, J. 1974: Staatsapparat und Reproduktion des Kapitals. Projekt

Wissenschaftsplanung 2. edition suhrkamp 704
Kjeller, F. [m.fl.], red. 2015: *Økosocialisme – fra systemkritik til alternativ*.

Solidaritet. Anmeldt af RCD i Det Ny Clarté #29

(www.clarte.dk)

- Luxemburg, R. 1912/23: Die Akkumulation des Kapitals. Ein Beitrag zur ökonomischen Erklärung des Imperialismus. Berlin
- Marx, K. 1971: Kapitalen. Kritik af den politiske økonomi. 10 bind. København
- Marx, K. og F. Engels 1971: Udvalgte Skrifter i to bind (MEUS). København
- Marx, K., F.Engels: Gesamtausgabe (MEGA II), citeres efter originalen i oversættelsen fra Czeskleba-Dupont og Tjaden 2013a og 2013b
- Marxhausen, T. 2006: Utopien zwischen Anspruch und Wirklichkeit. Perspektiven utopischen Denkens. Freie Akademie. Bernau
- Miljøministeriet 1988: Regeringens handlingsplan for miljø og udvikling. Opfølgning af anbefalinger i rapporten fra Verdenskommissionen om Miljø og Udvikling og i FN's miljøperspektiv år 2000 (forord: Poul Schlüter)
- Nielsen, Jørgen Steen 2018: For Nikolai Kondratiev blev økonomisk nytænkning livsfarlig. Information, 29.9.18, s.6
- Roos, H. og G. Streibel 1979: Umweltgestaltung und Ökonomie der Naturressourcen. Berlin (DDR)
- Scavenius, T. 2018: Hold fokus, og stop med at forplumre klimadebatten. Politiken, 30.9.18, Debat s.5
- Schultz Jørgensen, P. 2017: Byer i oprud. Om det anti-fælles, det fælles og det næste samfund. Forlaget Bogværket
- Taylor, P. og C. Flint: Political Geography. World-Economy, nation state and locality, 6.udg., 2011
- Tjaden, K.H. 1977: Naturevolution, Gesellschaftsformation, Weltgeschichte. Überlegungen zu einer gesellschaftswissenschaftlichen Entwicklungstheorie. Das Argument. Zeitschrift für Philosophie und Sozialwissenschaften, vol.19, #101, s.8-55
- Tjaden, K.H. 1978: Evolutionsteoriens betydning for teorien om den samfundsmæssige udvikling; og: Til den historisk-materialistiske udviklingsteori (oversat af Jesper Brandt og Rolf Czeskleba-Dupont). RUC geografi, Roskilde Universitetscenter
- Tjaden, K.H. 1984: What does 'The productive forces will burst the capitalist relations of production' mean? S.Hänninen, L.Paldán, udg., Rethinking Marx. Argument-Sonderband AS 109, s.172-179
- Tjaden, K.H. 1990: Mensch – Gesellschaftsformation – Biosphäre. Über die gesellschaftliche Dialektik des Verhältnisses von Mensch und Natur. Marburg

- Tjaden, K.H. 2009: Arroganz und Exploitation, Menschen und ihre Um- und Mitlebewelten im Progreß der west-europäischen Zivilisation. In: Mies, Thomas/Tjaden, Karl Hermann, Hg., Gesellschaft, Herrschaft und Bewußtsein, Symbolische Gewalt und das Elend der Zivilisation, Kassel, S. 40-130 (Studien zu Subsistenz, Familie, Politik. 4)
- Wallerstein, I. 1991: Unthinking social science. The limits of 19th century paradigms. (ny udg. 2001)
- Wallis, V. 2018a: Red-green revolution. The politics and technology of eco-socialism <http://politicalanimalmagazine.com/political-animal-press/>
- Wallis, V. 2018b: Ökologische Politik ist im Kapitalismus nicht umsetzbar. Gespräch mit Victor Wallis. Über Widerstand im Hambacher Forst, Klassenpolitik, Technologie, Fortschritt und ökonomisch-ökologische Konversion. Interview: Christian Stache. Junge Welt, 6.10.2018

IV) Hvad udgør et økologisk-socialistisk samfund?

(uddrag fra RCD og KHT 2013a, punkt 4)

Hvad kendetegner et økologisk-socialistisk samfund?

Forsåvidt der i dag tales om et økologisk og socialt fredeliggjort fremtidssamfund, er enkle billeder af et harmonisk samliv menneske imellem fremherskende i ,samklang med naturen'. Den teori der direkte knytter an til Marx og Engels har især overleveret deres idé af en fremtidig assoziation af frie mennesker. Den kobles med kravet i 'Kapitalen's første bind om på et tidspunkt at udforme „stofsiftet mellem menneske og jorden“ gennem en fornuftig regulering af „den samfundsmæssige produktion“ og i en form, der svarer til den „fulde menneskelige udvikling.“ (II.8/481f) Hertil kommer den i Anti-Dühring formulerede målforestilling om en „planmæssig, bevidst organisation“ af den „samfundsmæssige produktion“ samt afskaffelsen af „vareproduktionen“ og „dermed“ „produktets herredømme over producenterne“. (I.27, 446) Alt i alt skal samfundsøkonomien så indskrænkes til at man afvejer forbruget af arbejde mod „nyttevirkningen af de forskellige brugsgenstande“ (469). Ifølge Pariser-manuskripterne vil der opstå en „communisme“ som „opløsning af menneskets modsætningsforhold med naturen og med mennesket“. (I.2, 263) Den aktuelle økosocialistiske diskurs betjener sig indimellem af sådanne betegnelser, når det tilstræbte samfund skal præsenteres. Korte versioner af økosocialisme-begrebet viser sig dog også her ofte at være uden indhold. Således beskriver Victor Wallis (2001, 534) „et økologisk-socialistisk samfund“ i al korthed som et samfund uden klassespaltning, i hvilket menneskene lever i ligevægt med naturen. En sådan abstrakt utopi står i modsætning til en konkret, som Saral Sarkar (1999, 207, fremhævet. i. o.) har designet i form af grundlæggende spørgsmål af en „økoosocialisme som et langsigtet *model*“. Samtidigt tager han hensyn til en „overgangsperiode“, som peger i denne retning. Dette udkast omfatter

håndteringen hhv. løsningen af en økosocialismes opgaver, hvis katalog rækker fra arbejdsforholdene indtil den økonomiske planlægning.

Grundlæggende vigtig er Sarkars pålæg, at ombygningen af en produktionsmåde, især af dens tekniske instrumentarium, i økosocialismens ånd må kunne påvise positive stof- og energibalancer, hvis den tilstræbte bæredygtighed af den økonomiske aktivitet ikke skal vise sig at være en illusion. (Sarkar 2010, 306-323; og: Sarkar 1999, 93ff, 196-224)

Hertil skal tilføjes: Forsøg på at fremstille et fremtidssamfund, der er karakteriseret af økosocialismen, må under alle omstændigheder også iagttage og bearbejde den måde, hvorpå der takles følgende ikke uvæsentlige hindringer i mellem-menneskelige samt interaktioner mellem menneske og omverden. Efter etableringen af det nye system viser sig nedarvede belastninger af mennesker og deres miljø. Til denne kategori af gammelt isenkram (Altlasten) hører blandt andet materielle, ofte giftige og sommetider ruine-agtige efterladenskaber i alle sfærer af jordkuglen fra en før-økosocialistisk fortid, der altid kun tilsyneladende er gjort op med. I det hele taget er kun en del af dem til at erkende og eventuelt til at kurere. Der findes ingen model økosocialisme, der også kun tilnærmelsesvis kan levere en fuldstændig forudskikkelse af fremtidens realitet – en ,clean-up økosocialisme'. Allerede på grund af den nævnte hindring gennem historisk nedarvede skrotbunker kan den heller ikke findes (Czeskleba-Dupont 2009a, 404). Alligevel må en økosocialismens politik foretage skridt i den antydede retning.

V) Hvordan kan en økologisk-socialistisk omstilling af samfundet virkeliggøres?

(uddrag fra RCD og KHT 2013a, punkt 5)

Hvordan kan en økologisk socialistisk omstilling af samfundet virkeliggøres?

Det er vanskeligt at designe veje til et sådant samfund, fordi det drejer sig om mange misforhold, der skal overvindes, som griber ind i hinanden og vedrører forskellige grupper af mennesker og deres opholdsrum (Lebensräume). Derfor bliver forstillingen om et ,revolutionært subjekt' snarere ved med at være en illusion. Her og nu skulle strategisk praksis gå i clinch med den økokapitalistiske udviklingsvej, der tegner sig. Det gælder om at tilkæmpe sig socialt som økologisk påkrævede modforanstaltninger og overgangstiltag. Og om at forberede den økologiske udformning af selve det post-kapitalistiske samfund. Barrierer på denne vej er kapital- og andre fraktioners modreaktion såvel som tunnelsynet hos strateger – økologiske som socialistiske – som ikke ser det, som delkriserne har til fælles. Dette gælder allerede for den marxistiske tradition, selvom Marx især begriber ophobningen af arbejdsmidler i form af kapitalens akkumulation dels som basis for økonomiske kriser, dels som et økologisk-socialt onde. Marxistiske revolutionsteorier tager for det meste kun sigte på de økonomiske klasseforhold. Disses tekniske indhold samt territoriale ressource- og milieubetingelser bliver derimod knap nok set. Historisk er de for det første fikseret på forstillingen om en ,Magtens erobring' fixiert, en enestående, afgørende gerning, som igangsætter den samfundsmæssige ombrydning. Da det bliver klart, at det kun gennem lange forberedende udviklinger er muligt at erstatte det kapitalistiske med et socialistisk samfund, fører dette til overvejelser om ,overgangskrav'. Ganske vist understreger økosocialister i dag i regelen, at kapitalismen ikke er kompatibel med en sozialistisk-økologisk forfatning af samfundet, men taler dog ind imellem for medierende „short-term and long-term strategies“. (Foster u. a. 2010, 436) Dertil skal opposition mod kapitalen kombineres med praktisering af økologisk-socialistiske alternativer. (Kovel 2002, 224-227) Sådanne politiske koncepter hos de fleste forkæmpere for økosocialismen indeholder centralt en økonomi-kritik, ganske vist i overvejende grad som en abstrakt

kritik af kapitalistisk økonomisk vækst. Alligevel bryder i årtierne omkring årtusindskiftet langsomt den opfattelse igennem, at akkumulationen af produktiv kapital er en væsentlig tilknytningspunkt for den teoretiske og praktiske kritik af denne produktionsmåde. (Foster u. a. 2010, 201) Deraf resulterer endelig ideen om i den producerende og dertil relaterede økonomi at forhindre udvidelsen af kapitalbeholdningen og gennem investeringer i teknisk og værdimæssigt arbejdsintensive processer, der skal tilvejebringe nyttige effekter i til enhver tid givne miljø at omstille denne simple redproduktion. Samtidigt må der på samfundsmæssig makroplan ske en formindskelse af stof- og energiomsætningen, hvilket kræver en koordineret ombygning og indskrænkning af økonomien samt forandringer i den samfundsmæssige levevis. Uden en tilsvarende planlægning og styring af investeringer er dette ikke muligt. Hertil er først og fremmest grundvidenskabelige analyser fornødne, der klargør forudsætninger og konsekvenser af infrastrukturelle, sektorale og territoriale ombygnings- og indskrænkningstiltag. (vgl. Bimboes 2010) Teoretiske ansatser til et sådant investerings-styrings-koncept findes for eksempel hos Michael Löwy. I forhold til „decisions on investment and technological change“ kræver han, at den privatøkonomiske „control over the means of production“ bliver ophævet. Som „’transition’ between minimal demands and the maximal program“ kan dette være en „vehicle for dynamic change“. (Löwy 2005, 19ff) I forhold til udviklede kapitalistiske økonomier implicerer en sådan investeringsstrategi på samfundsmæssig makroplan en forøgelse af arbejdspladser og (alt andet lige) af det levende arbejdes mængde og af værdiskabelsen (Wertschöpfung), en nedsættelse af inputs i form af energi og materialer, en nedsættelse af de stoflige belastninger der påføres mennesker samt deres omverden og medlevende verden. Og der åbnes for muligheden af, bedre at imødegå de farer, der resulterer ud af forhåndenværende anlæg og gammelt isenkram. Strategien indskrænker

kapitalistisk investereingsaktivitet på enkel reproduktion og indhegner virksomhedernes rådighedsret og udbytningsmagt, der er støttet gennem ejendomsretten, men ødelægger den lige så lidt som muligheden af at konkurrere om ekstraprofitter – alt dette inden for en ramme af økologisk-socialt orienteret samfundsmæssig praxis, der er politisk iværksat og gennemført. I takt med at denne investeringsstrategi ville blive gennemført politisk, ville de kun historisk betingede tvangsforhold under kapitalistiske produktionsmåder, der medfører væksten, være sat ud af kraft. Vigtige skridt til en omstilling af økonomien i retning af økosocialismen ville være gjort. (Se hertil Brundtland 1987, 43-46; desuden Smith 2010 og Lawn 2011) Med sin forstilling om en tilsvarende transitorisk politisk-økonomisk orden stemmer økosocialismen overens med den politiske idé af en „*overgangsorden* mellem kapitalisme og socialisme“. (Fülberth 2010, 11, fremh. i. o.) Chancerne for at gennemføre et sådant investeringsregime og en tilsvarende politisk orden, er ringe, men man skal tænke på, at ‚kapitalen‘ i sin mangehundrede-årige historie allerede har taget mange politiske skranker mod dens værdiforøgelse/valorisering (Verwertung) til sig.

ad utopi og videnskab: Unser Wahlspruch muß also sein: Reform des Bewußtseins nicht durch Dogmen, sondern durch Analysierung des mystischen, sich selbst unklaren Bewußtseins, trete es nun religiös oder politisch auf. Es wird sich dann zeigen, **daß die Welt längst den Traum von einer Sache besitzt, von der sie nur das Bewußtsein besitzen muß, um sie wirklich zu besitzen.**Karl Marx/ Friedrich Engels - Werke. (Karl) Dietz Verlag, Berlin. Band 1. Berlin/DDR. 1976. S. 337-346

[ØKOSOCIALISME SOM SAMLENDE BEGREB

Men også inden for de marxistiske samfundsvidenskaber har lejrene længe være delte, om relationen mellem menneske og natur f.eks. indgår som teori- bestanddel i Marx' kritik af den politiske økonomi. Den amerikanske økonom Poul M. Sweezy erklærede således i 1944, at brugsværdi ikke var et begreb af betydning i kritikken. En opfattelse, som også senere marxistiske økonomer delte. Omvendt argumenterer forfatterne af et internationalt økologisk manifest fra 2001, Michael Löwy og Joel Kovel, at produktionen af goder bør være styret af brugsværdierne frem for bytteværdier. De prøvede at nydefinere veje til og målsætningerne med en socialistisk produktionsmåde i en økologisk ramme (RCD/KHT 2013b, 153). Var det en misforståelse?

Teresa Scavenius i kommentar POL 30.9.18 inde på politiske forsømmelser, fremmer AL-ideen om **et grønt superministerium**

Filosoffen Ernst Blochs forudskuende, 'anticiperende' tænkning bøjer **begrebet 'nødvendighed'** i praxis-filosofisk forstand som det, der er nødvendigt for planmæssigt at kunne vende nøden (RCD 2009). Der findes intet grundlag for en alternativløs 'nødvendighedens politik', der tjener som

skalkeskjul for en forøgelse af nøden. ABSTRAKT VS. KONKRET UTOPI
(Bloch artikel fra 1963).

Derimod skal det abstrakte lykke-begreb af oplysningsteoretikerne og liberalisterene (det største lykke for det største antal mennesker) konkretiseres gennem samfundskritikken. Det er i min forståelse, hvad utopien om øko-socialisme i det 21. århundrede kan bruges til. Men allerførst vil jeg med henblik på samfundsopfattelserne gennem tiden spørge, om og givetvis hvorfor denne økologiske vending af socialisme-begrebet overhovedet er nødvendig.

I det akademiske fag sociologi førte det til Emile Durkheims sociologisme, der i sine regler for den sociologiske metode krævede, at sociale fakta kun måtte forklares gennem andre sociale fakta. Denne mental-hygijne har sine fordele ved at afværge vilkårlige bestemmelser, hentet fra vulgær-psykologien der f.eks. indskydes som forklaringer på, hvorfor der findes arbejdsløshed. Da er hårde, social-strukturelle fakta omkring arbejdsmarkedets forfatning at foretrække. Men forsøgene på at etablere lovformulerende socialvidenskaber havde en ligeså begrænset rækkevidde i forhold til den samlede historiske bevægelse af samfundene som det andet ekstrem, de erstattede, nemlig de såkaldte 'ideografiske' bestræbelser på at opbygge vidensstrukturer. Begrebet stammer fra den tyske historicisme med ledestjernen Ranke, der mente at enhver epoke (et homogeniserende begreb) stod i direkte relation til Gud (og de adelige), således at det var tilstræbt at kalkere historien 'sådan som den virkelig har været'. Disse opdelinger passede fint i et videns-univers, der oprettede vandtætte skodder mellem hhv. humaniora, natur- og socialvidenskaberne. Det gik i høj grad ud over den mere omfattende historiefortolkning, der så på sammenhæng mellem tænkningens, naturens og samfundets historie (Engels).]